

Науково-практичний семінар

**ОХОРОНА ТА
ЗБЕРЕЖЕННЯ
АРХЕОЛОГІЧНОЇ
СПАДЩИНИ
УКРАЇНИ**

23 листопада 2022 р., Київ, Україна

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Scientific and Practical Seminar

**PROTECTION AND
PRESERVATION OF
ARCHAEOLOGICAL
HERITAGE OF
UKRAINE**

November 23, 2022, Kyiv, Ukraine

ABSTRACTS

КИЇВ 2022

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ МКІП УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ АРХЕОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ЦЕНТР КОНСЕРВАЦІЇ ПРЕДМЕТІВ АРХЕОЛОГІЇ»

Науково-практичний семінар

ОХОРОНА ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ

23 листопада 2022 р., Київ, Україна

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Scientific and Practical Seminar

PROTECTION AND PRESERVATION OF ARCHAEOLOGICAL HERITAGE OF UKRAINE

November 23, 2022, Kyiv, Ukraine

ABSTRACTS

Київ 2022

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Шидловський П.С. — доц. кафедри археології та музеєзнавства КНУ імені Тараса Шевченка, провідний наук. співробітник Українського державного інституту культурної спадщини МКІП України

Корнієнко М.В. — заступник директора Комунального закладу «Центр консервації предметів археології»

Івакін В.Г. — керівник Моніторингової та Архітектурно-археологічної експедицій Інституту археології НАН України

Буйських А.В. — заступник директора Інституту археології НАН України з наукової роботи

Прокопенко І.В. — директорка Українського державного інституту культурної спадщини МКІП України

Осінчук Т.М. — в.о. директора Комунального закладу «Центр консервації предметів археології»

Синиця Є.В. — доц. кафедри археології та музеєзнавства КНУ імені Тараса Шевченка, голова Спілки археологів України

Пічкур Є.В. — науковий співробітник Археологічного музею Інституту археології НАН України

Н 34 Науково-практичний семінар «ОХОРОНА ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ» = «PROTECTION AND PRESERVATION OF ARCHAEOLOGICAL HERITAGE OF UKRAINE» (23 листопада 2022 р., Київ, Україна): Тези доповідей / Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Державний інститут культурної спадщини МКІП України; Інститут археології НАН України; Комунальний заклад «Центр консервації предметів археології» [відп. ред. Шидловський П.С., Корнієнко М.В., Івакін В.Г.; редкол.: Буйських А.В., Прокопенко І.В., Осінчук Т.М., Синиця Є.В., Пічкур Є.В.]. — К.: Центр консервації предметів археології, 2022. — 26 с., іл.

ISBN 978-617-95271-0-4

У збірці представлені тези доповідей, підготовлених до науково-практичного семінару, який присвячено важливим проблемам охорони археологічної спадщини в сучасній Україні. У час жорстокої агресії російської федерації та ведення повномасштабних воєнних дій на теренах нашої Батьківщини, питання збереження археологічного надбання є критично актуальним. У тезах семінару відображені найбільш важливі питання охорони та збереження пам'яток, серед яких слід означити проблеми моніторингу пошкоджень пам'яток археології внаслідок воєнних дій та фіксації воєнних злочинів проти культурної спадщини, питання паспортизації та обліку археологічних об'єктів в сучасних умовах, проблеми збереження археологічних колекцій та предметів, особливості консервації та музеєфікації об'єктів археологічної спадщини.

Запропонована збірка буде корисною для всіх, хто переймається долею культурної спадщини в Україні, хто цікавиться проблемами дослідження, збереження і популяризації археологічних та музейних об'єктів та предметів — археологам, пам'яткознавцям, музеєзнавцям, співробітникам органів охорони культурної спадщини, краєзнавцям, викладачам та студентам вищих навчальних закладів.

УДК 902.2:351.853(477)(043.2)

ISBN 978-617-95271-0-4

©Автори тез, 2022

НАЦІОНАЛЬНИЙ
ЗАПОВІДНИК
«КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКА
ЛАВРА»

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА: АРХЕОЛОГІЧНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	4
ПРОГРАМА СЕМІНАРУ «ОХОРОНА ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ»	6
РОЗДІЛ I. Археологічна спадщина в часи воєнних дій	8
РОЗДІЛ II. Музейні колекції та культурні цінності: порятунок і збереження	15
СПИСОК УЧАСНИКІВ СЕМІНАРУ	23

ПЕРЕДМОВА

Сучасне українське суспільство переживає один із найскладніших моментів свого історичного розвитку. Жорстока неспровокована агресія російської федерації на мирні міста і села стала причиною численних людських жертв, вимушеного переміщення багатьох людей, значних економічних збитків, пошкодження інфраструктури та комунікацій.

Під час війни культурна спадщина стає одним із найуразливіших сегментів суспільного буття. Мета путінської війни в Україні не тільки у захопленні нашої території та підкоренні людей, однак у руйнуванні української ідентичності, історії та суспільної пам'яті. У цих умовах, об'єкти культурної спадщини стають особливими мішенями для ворога. Враховуючи, що війна в Україні відбувається з 2014 року, знищені чи пошкоджені пам'ятки налічуються тисячами, особливо в Донецькій і Луганській областях та у Криму.

Разом з тим, наслідки бойових дій виявляються особливо нищівними для об'єктів археологічної спадщини, з огляду на невідновлюваність археологічних пам'яток, нерозривний зв'язок цих об'єктів з ландшафтом та екологічним середовищем, загальнолюдським характером інформації, що може бути отримана при дослідженні. Унаслідок неспровокованої агресії з боку російської федерації, яка відбувається вже дев'ять місяців, ми є свідками масштабних руйнувань історичних ландшафтів, зазнали пошкоджень тисячі археологічних пам'яток, які перебували у процесі дослідження або ще навіть не були відкритими. Наразі діяльність з охорони культурної спадщини в Україні спрямована в основному на «видимі» об'єкти спадщини, такі як архітектурні пам'ятки, релігійні будівлі та об'єкти монументального мистецтва.

Серед значних викликів для української археології слід назвати використання археологічних пам'яток у якості воєнних об'єктів, незаконні розкопки на окупованих територіях, розграбування регіональних музеїв та збільшення продажу археологічних предметів. Під час російського нападу та окупації частини території України особливо активізувалась діяльність злочинних груп, метою яких є незаконне отримання археологічних предметів з наступним продажем та наповненням приватних колекцій як в Україні, так і за кордоном.

Зрозуміло, що найбільш значимі, домінуючі утворення історичного ландшафту зазнають найбільшої шкоди з огляду на активне використання зручних локацій для будівництва сучасних вогневих та захисних пунктів. Однак моніторинг стану об'єктів археологічної спадщини зустрічає певні труднощі у зв'язку з тим, що переважна більшість пам'яток — поселення, стоянки, ґрунтові могильники — існують у «непроявленому стані», і визначення ступеню пошкоджень вимагає проведення спеціальних досліджень. Саме через це переважна більшість археологічних об'єктів не занесена до переліків пам'яток культурної спадщини, а до територій не застосовується необхідний комплекс пам'яткоохоронних заходів. Специфіка археологічних пам'яток полягає в тому, що їхнє виявлення часто безпосередньо пов'язане з подіями катастрофічного характеру, а в даному випадку — руйнуванням ландшафтів унаслідок воєнних дій.

Охорона археологічної спадщини перебуває у стані кризи через низку факторів, однак основним є відсутність документації на переважну більшість об'єктів археології, що не надає цим територіям статусу пам'яток. Такий стан створює додаткові проблеми для доступу до археологічних територій під час моніторингу та зменшує кількість втрат, завданих загарбниками, на офіційному рівні.

Тому однією з актуальних тем нашого семінару є питання обліку археологічної спадщини — проблеми, що виникають у процесі паспортизації та постановки на державний облік археологічних пам'яток. Кризовий стан у системі обліку археологічної спадщини та наявна необхідність фіксації збитків у сфері археології під час війни дозволяє по-новому перезапустити систему паспортизації пам'яток на сучасному рівні та з використанням зарубіжного досвіду.

Однією з болючих проблем для культурного спадку нашої держави є втрата археологічних колекцій низки музеїв під час окупації. Найбільш вагомими втратами є Херсонського, Маріупольського, Мелітопольського зібрань, а також низки регіональних музеїв. Крім того, великої шкоди було завдано музейним комплексам, які також визнаються у якості культурних цінностей, внаслідок ракетних ударів та бомбардувань. За відсутності державних програм зі збереження музейних

зібрань та алгоритмів евакуаційних заходів під час ведення воєнних дій, проблема порятунку колекцій часто вирішувалася за участі громадських ініціатив та самих музейних співробітників. В умовах активних воєнних дій, коли наглядно проявилася вразливість археологічних зібрань, нагальною стала справа оцифрування фондів з метою збереження інформації на цифрових носіях. У цьому руслі активно працює декілька ініціатив з допомогою закордонних музейних організацій.

В умовах загрози втрати частини культурної спадщини внаслідок агресії, в суспільстві відбувається переосмислення значення цієї спадщини та формується розуміння важливості збереження та вивчення об'єктів, що мають історичну, антропологічну, етнографічну, археологічну цінність. У даному контексті важливим аспектом існування пам'яткоохоронної справи є необхідність підготовки якісних спеціалістів, адже держава як ніколи потребує забезпечення пам'яткоохоронної, археологічної та музеєзнавчої галузей новими фахівцями. На жаль, маємо констатувати, що охорона пам'яток, музейництво та археологічні дослідження все ще не є в пріоритеті державної політики, що відображається у низькому соціальному статусі вчених, музейників та освітян. Постійні акредитації освітніх програм за цими напрямками створюють тільки нові перешкоди до формування нового покоління пам'яткознавців, археологів та музейників.

Однак, незважаючи на смерть та розруху, що несе з собою війна, просто необхідно заявити, що ці події стануть поворотним моментом у суспільній свідомості та у виборі ціннісних орієнтирів на багато поколінь поспіль. Ми сприймаємо цю війну в якості боротьби між діаметрально протилежними світоглядними комплексами. Це боротьба за загальнолюдські цінності, серед яких особливе значення мають права і свободи людини, повага до природи та культури, визнання цінності людського життя та людської гідності.

У різнобарвному суспільному русі України, що бореться, закладаються основні вектори майбутнього розвитку. Війна оголила ті проблеми, якими нехтували попередні уряди та бюрократії, зробила ці проблеми актуальними і поставила їх у центрі уваги. Важливими стали процеси розбудови громадянського суспільства та горизонтальних зв'язків, що дозволило нашій спільноті вижити у, здавалось би, критичних моментах війни. Взаємодопомога стала основою людської солідарності і зробила наше суспільство більш життєздатним на противагу автократичному «раболопству» ворогів. Більш вираженим стало розуміння суспільних цінностей — природного багатства, архітектурних шедеврів, культурної спадщини України тощо.

Майбутні вектори суспільної свідомості безумовно будуть пов'язані з розвитком критичного мислення, усвідомленістю та контролем над речами і подіями, які відбуваються навкруги. Культурне надбання та різноманіття стане одним із фокусів уваги суспільства нової України. Боротьба українців за незалежність є в тому числі і боротьбою за гуманістичні цінності, серед яких особливе значення має повага до культурної та природної спадщини людства.

ПРОГРАМА СЕМІНАРУ

«ОХОРОНА ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ»

Україна 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 64, Червоний корпус, ауд. 349
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
23 листопада, 12:00

Відкриття семінару

Привітання:

Проректорка з наукової роботи Київського національного університету імені Тараса Шевченка **Ганна Толстанова**

В.о. Декана історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка д. іст. наук **Тарас Пшеничний**

Директорка Українського державного інституту культурної спадщини МКІП України **Ірина Прокопенко**

Вступне слово:

В.о. директора Комунального закладу «Центр консервації предметів археології» **Тетяна Осінчук**

Заступник директора Інституту археології **Алла Буйських**

Доцент кафедри археології та музеєзнавства, Голова Спілки археологів України **Євген Синиця**

Секція I. Археологічна спадщина в часи воєнних дій

Олександра Іванова. Порівняння проблем охорони археологічної спадщини під час російсько-української війни та конфлікту на Балканах (12:20)

Павло Шидловський, Всеволод Івакін, Олександра Іванова. Передумови створення та вектори діяльності міжгалузевої Групи моніторингу археологічних ландшафтів (12:40)

Всеволод Івакін, Богдан Моця. Підрахунок збитків археологічної спадщини України в результаті агресії рф: основні проблеми та перспективи (13:00)

Алла Буйських, Всеволод Івакін. Спільний україно-німецький проєкт «Ukrainian Archaeological Heritage, threatened by War: saving and protection» (13:20)

Алла Буйських, Іван Зоценко, Павло Шидловський. Попередні результати моніторингу археологічних пам'яток у Києві та Київській області (13:40)

Маргарита Корнієнко, Тетяна Осінчук. Облік об'єктів археологічної спадщини м. Києва: сучасний стан справ і шляхи вдосконалення (14:00)

Сергій Тараненко. Сектор археології Національного заповідника «Києво-Печерська лавра» в умовах вторгнення рф у 2022 р. (14:20)

ПЕРЕРВА НА КАВУ (14:40 – 15:20)

Секція II. Музейні колекції та культурні цінності: порятунок і збереження

Samuel Andrew Hardy. Looting of antiquities from Ukraine by soldiers, collaborators and ordinary criminals, trafficking to and through russia and dealing and collecting in Western Europe, since 2014 (15:20)

Лілія Казанцева, Наталія Писаревська, Любов Самойленко. Університетські музеї і війна в Україні (15:40)

Маргарита Корнієнко. Консервація та музеєфікація пам'яток археології м. Києва: проблеми на шляху реалізації (16:00)

Тимур Бобровський. З досвіду музеєфікації архітектурно-археологічних об'єктів у 2018-2021 рр. на території Національного заповідника «Софія Київська» (16:20)

Юрій Мазурик. Грабіжницька загроза давнім човнам-довбанкам на Волині (16:40)

Олександр Науменко, Тетяна Радієвська. Історія колекції кам'яних артефактів стоянки Іскорость із розкопок В. Хвойки (17:00)

Іванисько Світлана. Акредитація = свідомо маніпуляція (17:20)

Ian Kuijt, William Donaruma. Protecting the Known, Identifying the Revealed, and Securing the Displayed: War time Heritage Management in Ukraine (17:40)

ДИСКУСІЯ (18:00 – 19:00)

РОЗДІЛ I. Археологічна спадщина в часи воєнних дій

Олександра Іванова (КНУ імені Тараса Шевченка)

ПОРІВНЯННЯ ПРОБЛЕМ ОХОРОНИ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ТА КОНФЛІКТУ НА БАЛКАНАХ

Війни по всьому світу завжди мають схожі наслідки: вони призводять до жахливих втрат серед цивільного населення, масового переміщення населення, порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права. Одним із втілень таких порушень — є знищення культурної спадщини. У 1954 році, у Гаазі була підписана конвенція про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту.

Понад пів тисячі культурних об'єктів були частково або повністю знищені в Україні внаслідок бойових дій, які точаться з початку повномасштабного російського наступу. Проте чи пораховані в цю кількість десятки та навіть сотні знищених археологічних пам'яток? Звісно що ні, тому що більшість з них перебувають у так званому «прихованому стані» і можуть донині бути невідомими науковцям. Це один із незліченних аспектів російської війни, яка має прямі наслідки для спадщини всього людства і такі наслідки вже були у світі в минулому, під час конфлікту на Балканах, під час війни в Афганістані, під час війн в Іраку і Сирії.

Українські пам'ятки культури, та зокрема археології, страждають від постійних ракетних та артилерійських обстрілів. У той же час стародавні кургани, городища, вали, території поселень, ще за часів будівництва зводилися на найвигідніших ділянках території, що не змінилося зі століттями. Тому ці ділянки і зараз використовують для будівництва фортифікаційних споруд та укріплень, адже вони завжди зводилися на найбільш вигідних позиціях. Таким чином, археологічні пам'ятки руйнуються на всій території країни, адже укріплені споруди потрібно будувати всюди, аби захиститися від нападу ворога.

Щодо Балканського досвіду знищення культурної і в тому числі археологічної спадщини: міжнародно-правовий режим захисту культурних цінностей під час військових дій на Балканах мав низьку ефективність, зокрема через необізнаність воюючих сторін із правилами поведіння щодо культурної спадщини в умовах бойових дій.

Проте, після стабілізації ситуації, міжнародні пам'яткоохоронні організації у співпраці з місцевими інституціями, провели низку дій, для захисту культури у майбутньому:

- розпочали відновлення зруйнованих пам'яток виняткової історичної цінності;
- створили комплексну схему створення кадрового резерву для посадових осіб міністерств та адміністративного персоналу, відповідального за роботу з охорони пам'яток історії та культури;
- заснували спеціалізований центр з реставрації об'єктів культурної спадщини;
- здійснили підготовку фахівців, які спеціалізуюватимуться на традиційних мистецтвах і ремеслах, для відновлення втраченої нематеріальної спадщини.

Наприклад, у 2005 році була проведена конференція ЮНЕСКО щодо захисту та збереження культурної спадщини на територіях, де проходили військові дії в колишній Югославії. У підсумку конференції був створений каталог з коротким описом кожної пам'ятки, описом завданих їй руйнувань, фотографією та переліком необхідних до виконання дій задля збереження цієї пам'ятки а також бюджетом для цих дій.

В Україні процес фіксації та моніторингу археологічних пам'яток, які були пошкоджені війною варто починати вже зараз, адже їхня кількість до кінця війни лише зросте та зазнає ще більших пошкоджень. Необхідно проводити фіксацію та дослідження зруйнованих внаслідок військових дій археологічних пам'яток, формування відповідної бази даних, документування втрат історичного ландшафту на звільнених територіях. Ці дії допоможуть Україні виконати умови Гаазької конвенції та поставити Росію перед відповідальністю щодо зруйнованої культурної спадщини.

Всеволод Івакін (Інститут археології НАН України),
Богдан Моця (Міністерство культури та інформаційної політики України)

ПІДРАХУНОК ЗБИТКІВ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ В РЕЗУЛЬТАТІ АГРЕСІЇ РФ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

На сьогодні Українською державою вже проводиться певна законодавча робота з визначення розмірів компенсації за пошкодження чи знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок військової агресії російської федерації.

Завдяки пілотному проєктові Інституту археології НАН України (керівник — д.і.н. А.В. Буйських) за фінансової підтримки Німецького археологічного інституту: «Ukrainian archaeological heritage, threatened by war: saving and protection» нам вдалося обстежити сучасний стан близько 260 об'єктів археології у Києві та Київській області, серед яких тільки 65 знаходяться під державною охороною. На переважну більшість пам'яток відсутня сучасна облікова документація з чіткими координатами її меж. Існуюча облікова документація не завжди збігається з державними реєстром та переліком археологічних пам'яток.

Основним сучасним інструментом археологічного дослідження у мирний час є комплексне поєднання технологій ДЗЗ, супутникових навігаційних систем та ГІС-технологій з традиційною польовою методикою археологічних досліджень. Як показала практика сьогодення — лише безпосередні археологічні розвідки дозволяють досягти необхідного результату, позаяк використання супутникових або БПЛА-знімків заборонене через військові обмеження.

Головною причиною непотрапляння на археологічні об'єкти стала закритість окремих територій внаслідок різних військових причин (10 об'єктів).

Проведення археологічного моніторингу з метою підрахування збитків (обстеження пам'яток археології, складання акту про збитки слідчим-експертом, проведення фіксаційних археологічних робіт) можливе виключно за умови тісного співробітництва археологів і пам'яткоохоронців з державними структурами та наявності чіткої методики підрахунку збитків. Наразі для досліджень необхідна підтримка державного координатора та залучення науково-практичного потенціалу спеціалістів, які сьогодні знаходяться в лавах Збройних Сил України. Для приведення у порядок системи охорони археологічних пам'яток — необхідна довготривала державна програма зі складання археологічного кадастру України.

Павло Шидловський (КНУ імені Тараса Шевченка),
Всеволод Івакін (Інститут археології НАН України),
Олександра Іванова (КНУ імені Тараса Шевченка)

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ТА ВЕКТОРИ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖГАЛУЗЕВОЇ ГРУПИ МОНІТОРИНГУ АРХЕОЛОГІЧНИХ ЛАНДШАФТІВ

Серед основних чинників, що негативно впливають на стан археологічної спадщини під час воєнних дій, слід назвати руйнування, які пов'язані з: безпосереднім веденням воєнних дій; облаштуванням воєнних об'єктів; використанням археологічних пам'яток (курганів, валів, ровів, городищ) у якості сучасних воєнних об'єктів; нелегальними розкопками археологічних пам'яток з подальшим грабунком цих об'єктів, незаконним вилученням археологічних предметів з контексту; акти вандалізму.

Для подолання означених загроз для археологічних пам'яток, у якості додаткової та необхідної вимоги до оголошеного воєнного стану пропонується посилити контроль за нерухомими об'єктами та рухомими предметами археологічної спадщини. Актуальне питання організації діяльності з моніторингу стану археологічних об'єктів на звільнених територіях потребує значних організаційних та правових засад. Моніторинг стану археологічних об'єктів зустрічає низку ризиків, пов'язаних із небезпекою перебування поблизу воєнних об'єктів та в зонах близьких до воєнних дій, ускладненим доступом до об'єктів археології, які можуть використовуватися в якості воєнних об'єктів, можливістю виявлення нових об'єктів археології внаслідок ландшафтних перетворень, що сталися під час воєнних дій.

На відміну від інших об'єктів культурної спадщини, моніторинг стану археологічних об'єктів значно ускладнений, адже вимагає не тільки фіксацію зовнішніх пошкоджень, але і отримання інформації через дослідження фактів руйнації культурних шарів, що передбачає безпосереднє перебування дослідників на території пам'ятки, проведення необхідних етапів археологічного дослідження та наукової інтерпретації отриманих даних. Тому слід констатувати, що тільки команда професійних археологів, які володіють достатнім досвідом польових досліджень та необхідним знанням для культурно-хронологічної атрибуції пам'яток, буде здатна провести фіксацію пошкоджень та встановити ступінь збереженості конкретних археологічних об'єктів.

Через вищезазначені причини, влітку 2022 р. було створено міжгалузеву Групу моніторингу археологічних ландшафтів, метою діяльності якої б стало виявлення, фіксація та дослідження зруйнованих внаслідок військових дій археологічних об'єктів та територій, а також формування бази даних щодо них. До складу групи увійшли спеціалісти-археологи та пам'яткоохоронці з низки наукових, освітніх та музейних інституцій. Протягом декількох місяців активної діяльності учасникам групи вдалося задокументувати низку пошкоджень археологічних пам'яток Київщини та Чернігівщини і налагодити співпрацю з силовими структурами з метою подальшого співробітництва в галузі збереження археологічної спадщини.

Алла Буйських (Інститут археології НАН України),
Всеволод Івакін (Інститут археології НАН України)

СПІЛЬНИЙ УКРАЇНО-НІМЕЦЬКИЙ ПРОЄКТ «UKRAINIAN ARCHAEOLOGICAL HERITAGE, THREATENED BY WAR: SAVING AND PROTECTION»

У серпні 2022 р. почав діяти 5-місячний дослідницький пілотний проєкт Інституту археології НАН України (керівник — д.і.н. А.В. Буйських) за фінансової підтримки Німецького археологічного інституту: «Ukrainian archaeological heritage, threatened by war: saving and protection».

В умовах збройних конфліктів пам'ятки археології стають одними з найвразливіших об'єктів вітчизняної культурної спадщини. Археологічні об'єкти містять в собі величезний масив унікальної наукової інформації про давнє населення України, проте, точна оцінка шкоди, завданої бойовими діями, як правило, ускладнюється чи взагалі унеможлиблюється відсутністю прямого доступу до місця розташування пам'ятки.

Полігоном для пілотного проєкту були спеціально обрані Київська, Чернігівська та Миколаївська області. Згадані регіони або перебували під окупацією, або являють собою поле активних бойових дій та зазнали значних ландшафтних руйнацій. Київська та Чернігівська області є територіальним ядром формування Української державності – географічною основою Київської Русі, а також географічною основою українських земель Великого князівства Литовського, Речі Посполитої та Гетьманщини. Археологічні пам'ятки Миколаївської області підкреслюють зв'язок культури давнього населення України з загальноєвропейською античною ойкуменом.

Проєктом передбачено обстеження низки археологічних пам'яток у населених пунктах Київської (Київ, Білогородка, Бородянка, Вишгород), Чернігівської (Чернігів, Остер, Седнів, Щестовиця) та Миколаївської (Ольвія та її хора) областей.

Алла Буйських (Інститут археології НАН України),
Іван Зоценко (Інститут археології НАН України),
Павло Шидловський (КНУ імені Тараса Шевченка)

ПОПЕРЕДНІ РЕЗУЛЬТАТИ МОНІТОРИНГУ АРХЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТОК У КИЄВІ ТА КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Археологічна спадщина України є унікальною та невід'ємною частиною всесвітньої культурної спадщини, навіть часткова втрата якої стане справжньою трагедією не лише для українського народу, але і для всієї світової спільноти.

Моніторинг археологічних пам'яток у Київській області проводиться завдяки фінансовій підтримці Німецького археологічного інституту. «Ukrainian archaeological heritage, threatened by war: saving and protection» ми вважаємо пілотним проєктом, основним результатом якого буде відпрацювання методики та придбання досвіду у сучасних складних умовах дослідницьких робіт.

Археомоніторингові дослідження розпочалися ще під час активних бойових дій навколо столиці. На території міста Києва бійцями бригади Сил територіальної оборони України виявлено раніше невідоме поселення софіївського типу трипільської культури та досліджено давнє поховання цвинтаря церкви Апостолів Петра і Павла на Куренівці.

Влітку — восени 2022 р. були обстежені археологічні об'єкти у Києві, Білгородці, Бородянці, Віті-Поштовій, Вишгороді, Макарові, Мотижині, Нежиловичах. Проведено археологічні розвідки, складено акти технічного стану відомих археологічних пам'яток, виявлено низку нових археологічних об'єктів. Наразі проводиться робота зі складання сучасної облікової документації на вказані об'єкти археології. У результаті моніторингу зафіксовано факти руйнації та пошкоджень археологічних культурних нашарувань унаслідок агресії з боку рф.

Маргарита Корнієнко (Комунальний заклад «Центр консервації предметів археології»),
Тетяна Осінчук (Комунальний заклад «Центр консервації предметів археології»)

ОБЛІК ОБ'ЄКТІВ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ м. КИЄВА: СУЧАСНИЙ СТАН СПРАВ І ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Облік археологічної спадщини м. Києва ґрунтується на нормативно-правових актах часів УРСР та періоду незалежності України. Станом на 15.11.2022 р., Перелік об'єктів культурної спадщини м. Києва (надалі — Перелік) нараховує 73 об'єкти археологічної спадщини, із них — 25 пам'яток археології національного значення (занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, надалі — Реєстр), 34 пам'ятки археології місцевого значення (із них 3 — у Реєстрі) та 14 щойно виявлених об'єктів. Такий стан справ мало корелює з кількістю археологічних об'єктів, виявлених дослідниками на теренах міста.

Проаналізувавши особливості облікової інформації на археологічну спадщину, було виявлено необхідність таких дій задля впорядкування обліку:

1. Оновлення інформації в Реєстрі стосовно місцерозташування пам'яток (у зв'язку зі зміною назв вулиць, провулків і т. д. внаслідок декомунізації).

2. Уточнення найменування і виду пам'ятки археології національного значення «Будинок Державного академічного театру російської драми імені Лесі Українки (Театр Бергоньє), де відбувся перший виступ української професійної трупи М. Кропивницького» (вул. Богдана Хмельницького, 5/15).

3. Перенесення пам'ятки археології, історії «Ділянка прибережного міського кварталу Середньовічного Києва» (Поштова площа) до категорії національного значення.

4. Уточнення найменувань пам'яток у відповідності до стану збереження, топографії, датування чи приналежності до культурно-історичної спільноти (зі врахуванням результатів інвентаризації цих пам'яток).

5. Упорядкування Реєстру у відповідності до комплексності пам'яток археології (у т. ч. зі внесенням змін до Порядку обліку об'єктів культурної спадщини).

Таким чином, облік археологічної спадщини м. Києва потребує як занесення низки нових об'єктів до Переліку, так і впорядкування облікової інформації на вже занесені об'єкти, з обов'язковим залученням новітніх результатів наукових досліджень та моніторингу стану збереженості.

Сергій Тараненко (Національний заповідник «Києво-Печерська лавра»)

СЕКТОР АРХЕОЛОГІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАПОВІДНИКА
«КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКА ЛАВРА» В УМОВАХ ВТОРГНЕННЯ РФ У 2022 р.

З початком повномасштабного вторгнення склад сектору (Юлія Мисько, Дмитро Пефтіць та Олена Махота) був виведений на вимушений простій. Завідувач сектору був задіяний у заходах Заповідника зі збереження рухомих пам'яток культурної спадщини України (зокрема й археологічних) та їх підготовки до можливої евакуації.

Від часу виведення на роботу працівників сектору (з 1.04 по 1.10) реалізовано заплановані заходи: археологічний науково-практичний семінар для студентів Київського університету імені Бориса Грінченка; круглий стіл «Володимир Богусевич — археолог і музейник». Співробітники сектора взяли участь у створенні та оновленні експозицій: «Цегла княжої доби Києво-Печерської лаври»; «Три тисячі років історії. Археологічне дослідження території церкви Спаса на Берестові».

Протягом року проведено архітектурно-археологічне дослідження прихованої ніші у південному притворі церкви Спаса на Берестові та археологічні нагляди: траншеї 1–3, корпус № 42; траншея 1, корпус № 93.

Протягом польового сезону було небезпечним проведення стаціонарних археологічних досліджень склоробної майстерні XI ст. у Митрополичому саду, заявлених на Кваліфікаційній раді. Але у листопаді на цій локації Заповідника трапилися провали ґрунту на 3-х ділянках. В одному з них (№ 1) зафіксовано залишки монастирських мурів XII ст.

Усвідомлюючи, що на територію Заповідника не впав жоден снаряд, і ми не були в окупації, буде не коректним порівняння з установами, де так сталося. Але, вважаємо, що виконання посадових обов'язків є той мінімум, який дозволяє говорити, що робота археологічної служби Заповідника не припинялася. Службові обов'язки, помножені на волонтерську діяльність, напевно — це формула сучасного підрозділу будь-якої пам'яткоохоронної організації в Україні для охорони та збереження археологічної спадщини.

РОЗДІЛ II. Музейні колекції та культурні цінності: порятунок і збереження

Samuel Andrew Hardy (Heritage Management Organization)

LOOTING OF ANTIQUITIES FROM UKRAINE BY SOLDIERS, COLLABORATORS AND ORDINARY CRIMINALS, TRAFFICKING TO AND THROUGH RUSSIA AND DEALING AND COLLECTING IN WESTERN EUROPE, SINCE 2014

Cultural property criminals in Ukraine, Russia and Belarus organise and discuss their activities and lives in online forums and social networks. This generates vast amounts of open-source intelligence about looting, smuggling and trafficking, plus the identities, ideologies and other activities of those criminals. Just one conversation, about Russia's intensified aggression against Ukraine since the 24th of February 2022, comprises more than ten thousand messages from at least tens of Russian-speaking artefact-hunters — and some of those messages are a page long. From these sources, it is possible to explore not just what they are doing, but who they are, what they think about what they are doing and what they think about the cultural, social, economic, political and military contexts in which they are doing it. As this paper shows, even preliminary research reveals public evidence in relation to key issues, such as the existence of looters among Russian fighters and collaborators (or fighters and collaborators among looters), looters among Russian police and border guards, looting of the occupied territories by tourists from Russia and looters' and traffickers' criminal responses to economic crisis and political sanctions.

Лілія Казанцева (КНУ імені Тараса Шевченка),
Наталія Писаревська (Національний технічний університет України КПІ ім. Ігоря Сікорського),
Любов Самойленко (КНУ імені Тараса Шевченка)

УНІВЕРСИТЕТСЬКІ МУЗЕЇ І ВІЙНА В УКРАЇНІ

Від початку агресії РФ проти України 2014 р. значних руйнувань зазнала також система вищої освіти. На окупованих територіях Луганської, Донецької областей та у Криму українські університети були ліквідовані окупаційною владою. Наша держава понесла не лише великі матеріальні збитки, але й невідтворювані втрати значної частини культурної спадщини, що накопичили і зберігали університетські музеї.

Університетське музейництво України має давню та бурхливу історію. Колекції університетських музеїв часто є серед значних музейних зібрань своїх міст. Вони стали однією з важливих форм організації освіти і науки, тим середовищем де вона протікала і була підґрунтям для її розвитку. Адже музеї в університетах обов'язково виникають як результат наукової діяльності викладачів та широко використовуються для потреб освіти і фахового удосконалення студентів. Вони також долучені до збереження корпоративної історії та культури у ЗВО.

Незважаючи на прикрий досвід 2014 р., 2022 р. університетські музеї, на жаль, не були готові до повномасштабного воєнного вторгнення. Жоден державний орган не опікується і цілеспрямовано не забезпечує кошти на утримання та захист таких музеїв і їх колекцій. Збереження національної спадщини у вузівських музеях набуває стихійного характеру і залежить лише від свідомої позиції ректора університету. Далася взнаки і відсутність повноцінного правового статусу, що забезпечує стандарти захисту і фінансування. Музеї університетів часто не реєструються і ніяк не обліковуються. Сьогодні не можна навіть порахувати скільки і яких профілів музеїв є в ЗВО України, як вони працюють, що, як і скільки зберігають.

У ситуації воєнного стану університетські музеї та їхні колекції в багатьох випадках опинилися далеко не в першій черзі на увагу та евакуацію. Часто на це просто не вистачало часу, людей та логістичних можливостей. Фактично, вся відповідальність за їхнє збереження була добровільно взята на себе самими музейниками на місцях. Проте, з'явилися нові можливості завдяки бажанню колег зі всього світу і місцевих волонтерів надати відчутну допомогу.

У кожного конкретного музею своя історія виживання під час війни і свій особистий досвід. На прикладі музеїв двох провідних університетів Києва без зайвих подробиць спробуємо його змалювати та подати певні висновки.

Маргарита Корнієнко (Комунальний заклад «Центр консервації предметів археології»)

КОНСЕРВАЦІЯ ТА МУЗЕЄФІКАЦІЯ ПАМ'ЯТОК АРХЕОЛОГІЇ М. КИЄВА:
ПРОБЛЕМИ НА ШЛЯХУ РЕАЛІЗАЦІЇ

Консервація та музеєфікація пам'яток археології є одним із дієвих способів збереження археологічної спадщини та, водночас, інструментом для підвищення туристичного потенціалу міста. Реалізовані у Києві проекти консервації та музеєфікації — щодо фундаментів церкви Успіння Богородиці (Пирогощі) на Контрактовій площі, фундаментів палацу (західного) у Десятинному провулку — належать до успішних прикладів збереження культурного надбання столиці.

На підставі результатів вивчення археологічних об'єктів м. Києва було визначено, що у контексті продовження означеної практики видаються перспективними кілька пам'яток, а саме — фундаменти давньоруських церков. Мова йде про пам'ятки за адресами: вул. Вознесенський узвіз, 20 та 22, вул. Юрківська, 3. Щоправда, стосовно об'єкта на вул. Вознесенський узвіз, 22 ситуацію ускладнює той факт, що на фундаментах церкви триває спорудження храму без відповідних на те дозволів, у зв'язку з чим визначити актуальний стан збереженості пам'ятки видається малоімовірним.

Аналіз нормативно-правової бази засвідчив існування аспектів, що значно ускладнюють здійснення проектів консервації та музеєфікації археологічних пам'яток. Це, зокрема, приналежність пам'яток археології до державної власності, у той час як земельні ділянки, на території яких вони розташовані, можуть бути у державній, комунальній або приватній власності. У результаті — консервація та музеєфікація за рахунок коштів місцевого бюджету опиняється в заручниках правової ситуації, коли розпорядник коштів не є ані власником, ані користувачем пам'ятки, а, отже, не може їх витратити на ці потреби. Існує потреба у деталізації на правовому рівні поняття користування та охоронних договорів щодо пам'яток археології, з урахуванням здійснення права власності на земельні ділянки, на яких вони розташовані.

Отже, перспективи консервації та музеєфікації окремих археологічних пам'яток у м. Києві залежать від стану збереження та правових аспектів, що ускладнюють реалізацію відповідних заходів.

Юрій Мазурик (Національна спілка краєзнавців України)

ГРАБІЖНИЦЬКА ЗАГРОЗА ДАВНІМ ЧОВНАМ-ДОВБАНКАМ НА ВОЛИНІ

У 2015 р. на теренах Волинської області випадково були виявлені човни-довбанки:

- у річці Турія біля с. Щитинь Любешівського району, довжиною 3,48 м, датування невизначене;
- у річці Стир біля с. Старосілля Маневицького району, довжиною 12,2 м, перша половина XV ст.;
- у річці Стир біля с. Семки Маневицького району, довжиною 11,20 м, датування невизначене.

Щитинський і старосільський човни були виявлені місцевими жителями, які нехтували пам'яткоохоронним законодавством та не повідомили органи охорони культурної спадщини місцевого самоврядування, а почали самовільно проводити розкопки. Лише завдяки випадку про них дізналися дослідники. Окрім цього, знахідкам загрожувала участь бути проданими невідомим особам. Однак ці два артефакти вдалося врятувати і включити до музейного фонду. Семківський човен зловмисники самовільно розкопали і вивезли у невідомому напрямку, доля його досі невідома... Звернення до поліції результатів не дало, справу закрито.

Таким чином, було зроблено висновок, що для грабіжників археологічних артефактів давні човни-довбанки теж є товаром, тому для того, щоб запобігти грабунку, треба йти на випередження. У цьому напрямку вже зроблено перші кроки. Так, у 2018 році була проведена Перша гідроархеологічна експедиція на Волині. Загін підводних досліджень проводив водолазне візуальне обстеження дна річки Стир між селами Копилля — Старосілля і Семки — Комарово з ціллю виявлення, картографування та фіксації археологічних знахідок. Усі учасники експедиції працювали на волонтерських засадах. На дні річки Стир було виявлено ще один човен-довбанку з нашитими бортами із дощок, детальні обміри якого, однак, провести не вдалося, оскільки він виглядав з ґрунту лише до 4,5 м завдовжки. Такий тип човна з нашитими бортами на даний час єдиний із відомих нам артефактів. Гідроархеологи з нетерпінням чекають повноцінного фінансування, щоб організувати експедицію для підйому та музеєфікації цієї знахідки. Хто випередить?

Отже, у час ведення війни іде широкомасштабне розграбування унікальних пам'яток, які належать державі. На початку XX ст. був прийнятий міжнародний сигнал «SOS». Цей сигнал застосовують і до наших днів у разі, коли судно терпить лихо і потребує допомоги. Вочевидь, на початку XXI ст. в Україні необхідно прийняти особливий сигнал державного значення «SOS monument (з латинської — пам'ятка)» і застосовувати його тоді, коли потерпають від розграбування і потребують невідкладної допомоги пам'ятки суднової археології.

Олександр Науменко (Національний музей історії України),
Тетяна Радієвська (Національний музей історії України)

ІСТОРІЯ КОЛЕКЦІЇ КАМ'ЯНИХ АРТЕФАКТІВ СТОЯНКИ ІСКОРОСТЬ ІЗ РОЗКОПОК В. ХВОЙКИ

Стоянка Іскорость (нині — м. Коростень, Житомирська область) була відкрита в 1911 р. під час досліджень В. Хвойки курганів в околицях м. Овруча та в с. Іскорость. Тоді було зафіксовано сліди трьох вогнищ, довкола яких лежали крем'яні артефакти. В. Хвойка зібрав понад 500 кам'яних предметів і розподілив їх між Імператорським Російським Археологічним Товариством (на сьогодні ці артефакти в кількості 253 одиниць зберігаються в Музеї антропології і етнографії РАН) і Київським художньо-промисловим та науковим музеєм (нині — Національний музей історії України). Загальна кількість предметів у зібранні останнього складає 265 одиниць: 246 походять із розкопок В. Хвойки в 1911 р., інші 19, можливо, із розвідкових робіт, які здійснювали І. Левицький, Ф. Козубовський і К. Коршак на пам'ятці в 1920–1940-х рр.

Матеріали, які лишили в Україні, до 1936 р. зберігалися в Археологічному музеї ВУАН, куди вони були передані з Всеукраїнського історичного музею, а після, як і інші археологічні комплекси, увійшли до складу Центрального історичного музею. У цей час із цією частиною колекції працювали К. Коршак, Т. Тесля, П. Борисковський. Частина знахідок з Іскорості була представлена в новій експозиції відділу «Докласове суспільство» Центрального історичного музею (1938–1941 рр.).

Під час Другої світової війни колекцію Іскорость було перевезено з Києво-Печерської лаври до колишнього Музею Леніна. Археологічна збірка стала основою для створення експозиції Крайового музею до- і ранньої історії. Восени 1943 р. матеріали зі стоянки були вивезені до Кракова, звідти до Гьохштедта. У 1947 р. культурні цінності, перевезені з Гьохштедта до Мюнхена, були доставлені в радянську зону окупації Берліна, а звідти — до Києва. На початку наступного року експерти спеціальної комісії почали приймати збірки, що повернулися з Німеччини. Інвентаризація цих колекцій розтяглася на десятиліття. Унаслідок складнощів, які виникали під час ідентифікації музейних предметів, предмети з Іскорості були записані в збірні колекції: 29 одиниць — до «а3 Волинь», переважна кількість — до «а252 Полісся Житомирське». Певний час вважалося, що єдині знахідки з розкопу В. Хвойки на стоянці, які збереглися дотепер, містяться в колекції «а3 Волинь». Під час останнього звірення колекцій була ідентифікована й інша частина предметів зі стоянки Іскорость.

Світлана Іванисько (КНУ імені Тараса Шевченка)

АКРЕДИТАЦІЯ = СВІДОМА МАНІПУЛЯЦІЯ

У 1-му семестрі 2022/23 н.р. відбувається акредитація освітньої програми (ОП) підготовки бакалаврів спеціальності «Музеєзнавство, пам'яткознавство» історичного факультету КНУ. Для того, щоб розібратися, що таке «акредитація» і за якими критеріями (всього 9 для бакалаврів) здійснюється аналіз, звернемося до Положення про акредитацію освітніх програм <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text>. Процес акредитації відбувається в кілька етапів: самоаналіз ЗВО, аналіз експертною групою, галузевою експертною радою та остаточне прийняття рішення Національним агентством з оцінювання якості вищої освіти. ЕГ оцінила 2 з 9 критеріїв за рівнем А (найвища оцінка, освітня програма має інноваційний/взірцевий характер), 7 — за рівнем В (освітня програма та освітня діяльність за цією програмою загалом відповідають визначеному критерію з невеликими, що не є суттєвими). ГЕР змінила оцінку за 3 критеріями, знизивши оцінки за рівнем А до рівня В, а оцінку за критерієм 2 «Структура та зміст освітньої програми» до рівня Е — освітня програма загалом не відповідає визначеному критерію, однак виявлені невеликі можна усунути протягом одного року. Дана оцінка передбачає умовну (відкладену) акредитацію. Оцінка ГЕР здійснювалася не з позиції відповідності стандарту вищої освіти для відповідної галузі та рівня, а з точки зору «а що там у істориків та туристів». У висновку ГЕР стверджується, що пам'яткознавство, пам'яткоохоронна діяльність та управління пам'ятками — різні речі. ГЕР також ставить під сумнів фаховість викладачів та розробників програми, що дивно з огляду на їхній професійний досвід у галузі. Більшість зауважень ГЕР є некоректними та не відповідають критеріям, за якими здійснювалася оцінка, свідомо ігноруються відомості подані у звіті ЗВО та ЕГ, дані з відкритих джерел (сайту кафедри, електронних баз тощо). Ми не погоджуємось з оцінками ГЕР та умовною (відкладеною) акредитацією.

В умовах запуску процесів моніторингу стану культурної спадщини під час жорстокої агресії російської федерації, при аналізі втрат та фіксації збитків, нанесених пам'яткам та музейним колекціям, питання освіти в галузі пам'яткознавства та музейництва є надзвичайно актуальним. Невідповідні реаліям та необґрунтовані висновки ГЕР створюють додаткові перешкоди для формування нового покоління пам'яткознавців та музеєзнавців, знецінюють освітню, наукову та суспільно значиму роботу викладачів освітньої програми та підважують основні принципи процесу акредитації як об'єктивної фахової оцінки програми.

Ian Kuijt (University of Notre Dame, IN, USA),
William Donaruma (University of Notre Dame, IN, USA)

PROTECTING THE KNOWN, IDENTIFYING THE REVEALED,
AND SECURING THE DISPLAYED: WAR TIME HERITAGE MANAGEMENT IN UKRAINE

Archaeological heritage management in Ukraine during times of war and conflict presents three major challenges: protecting the known, identifying the revealed, and securing the displayed. Under normal conditions archaeologists, employed in Universities, museums, and government, serve as the front-line in heritage management through the identification and assessment of cultural heritage. One part of this is that they have a major role in the projection and management of the known, with identified archaeology sites, shaped by conversations of the value of specific heritage, and drawing upon a comparative understanding of identified cultural heritage for context. A second part of this is that archaeologists deal with the hidden, including the assessment of unknown cultural heritage uncovered through economic development, such as the uncovering of prehistoric and historic archaeology with highway construction. The third challenge is that of securing mobiliary materials and objects, such as paintings, furniture, and religious icons, that are displayed or curated within museums. Beyond managing immobile cultural heritage, such as buildings and graveyards, archaeologists face the challenge of limiting looting of objects from inside regional museums and churches, and removal of art and sculptures displayed in public outdoor locations.

Conflict in Ukraine has increased the urgency of thinking about, and planning for, these challenges, as the scale and repeated occurrence of looting, damage, and destruction of cultural heritage is staggering. If anything, it has underlined the need for researches and administrators in government to anticipate these challenges, to reconsider the scale and magnitude of these challenges, and to develop an integrative management plan.

Моніторингова археологічна експедиція Інституту археології НАН України та Група моніторингу археологічних ландшафтів

Висловлює щирі подяки [Німецькому археологічному інституту \(DAI\)](#) за надану допомогу у проведенні моніторингу пам'яток археологічної спадщини в рамках проекту «Ukrainian Archaeological Heritage threatened by War: saving and protection» за програмою DAI Research Scholarship (керівник Алла Буйських).

Monitoring Archaeological Expedition of the Institute of Archaeology, the National Academy of Sciences of Ukraine and Archaeological Landscape Monitoring Group

Expresses sincere gratitude to the [DEUTSCHES ARCHÄOLOGISCHES INSTITUT \(DAI\)](#) for the assistance provided in the monitoring of archaeological heritage sites within the framework of the «Ukrainian Archaeological Heritage threatened by War: saving and protection» project under the DAI Research Scholarship program (leader Alla Bujskikh).

СПИСОК УЧАСНИКІВ СЕМІНАРУ

<i>Буйських Алла Валеріївна</i>	Заступник директора Інституту археології НАН України з наукової роботи, доктор істор. наук
<i>Зоценко Іван Володимирович</i>	Інститут археології НАН України
<i>Івакін Всеволод Глібович</i>	Керівник Моніторингової та Архітектурно-археологічної експедиції Інституту археології НАН України, канд. істор. наук, wkniaz16@ukr.net
<i>Іванисько Світлана Іванівна</i>	Асистент Кафедри археології та музеєзнавства, гарант освітньої програми підготовки бакалаврів спеціальності «Музеєзнавство, пам'яткознавство» КНУ імені Тараса Шевченка, канд. істор. наук, svitlive@gmail.com
<i>Іванова Олександра Андріївна</i>	Бакалавр археології, магістрантка кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, olexandra.ivanova00@gmail.com
<i>Казанцева Лілія Вікторівна</i>	Завідувачка Астрономічного музею Астрономічної обсерваторії Київського національного університету імені Тараса Шевченка, канд. ф.-м. наук
<i>Корнієнко Маргарита</i>	Заступник директора Комунального закладу «Центр консервації предметів археології», korniienkomv@gmail.com
<i>Мазурик Юрій Михайлович</i>	Національна спілка краєзнавців України, м. Луцьк, juriymazuryk@gmail.com
<i>Моця Богдан Олександрович</i>	Міністерство культури та інформаційної політики, канд. істор. наук,
<i>Науменко Олександр Олександрович</i>	Старший науковий співробітник Національного музею історії України, alexandr.naumenko.jr@gmail.com
<i>Осінчук Тетяна Миколаївна</i>	В.о. директора Комунального закладу «Центр консервації предметів археології», osinchukt@gmail.com
<i>Писаревська Наталія Володимирівна</i>	Директорка Державного політехнічного музею імені Бориса Патона Національного технічного університету України КПІ ім. Ігоря Сікорського
<i>Пічкур Євген Вікторович</i>	Науковий співробітник Археологічного музею Інституту археології НАН України, pichkur_e@ukr.net
<i>Прокопенко Ірина Віталіївна</i>	Директорка Українського державного інституту культурної спадщини МКІП України, udiks@ukr.net
<i>Пшеничний Тарас Юрійович</i>	В.о. Декана історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, pshenychnyi.taras@knu.ua
<i>Радієвська Тетяна Миколаївна</i>	Старший науковий співробітник Національного музею історії України, tetyana_arch@ukr.net
<i>Самойленко Любов Григорівна</i>	Завідувачка Археологічного музею Київського національного університету імені Тараса Шевченка, samyl@ukr.net
<i>Синиця Євген Валентинович</i>	Доцент Кафедри археології та музеєзнавства КНУ імені Тараса Шевченка, голова Спілки археологів України, sin@univ.kiev.ua
<i>Тараненко Сергій Пантелійович</i>	Завідувач науково-дослідного сектору археології Національного заповідника «Киево-Печерська лавра», кандидат історичних наук, taransun@ukr.net
<i>Шидловський Павло Сергійович</i>	Доцент кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, prehist@knu.ua
<i>Donaruma, William</i>	Professor at Department of Film, Television and Theater, University of Notre Dame, IN, USA, donaruma.1@nd.edu
<i>Hardy, Samuel Andrew</i>	Head of Illicit Trade Research, Heritage Management Organization, Dr., samarkeolog@gmail.com
<i>Kuijt, Ian</i>	Professor at Department of Anthropology, University of Notre Dame, IN, USA, Ian.Kuijt.1@nd.edu

ISSN 2522-9419 (online)

ISSN 2519-4542 (print)

Матеріали семінару, присвячені питанням охорони культурної спадщини в час воєнних дій планується видати в рамках альманаху VITA ANTIQUA <http://vitaantiqua.org.ua/en/main>

Подача матеріалів до публікації здійснюватиметься в день проведення Науково-практичного семінару «ОХОРОНА ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ»

(23 листопада 2022 р.).

Вимоги до оформлення матеріалів до публікації: <http://vitaantiqua.org.ua/uk/ruls-ua>

Подані статті та тексти доповідей, оформлені відповідно до вимог, будуть опубліковані в рамках щорічного альманаху з наданням DOI в системі Crossref та викладені у вільному доступі на сайті видання.

З метою привернення уваги суспільства та державних органів до питань збереження культурного надбання в час війни, видрукувані примірники альманаху планується розповсюджувати серед державних установ, структур силового блоку, музейних, освітніх та наукових інституцій.

Запрошуємо до участі всіх небайдужих до справи збереження культурного надбання.

<http://vitaantiqua.org.ua/en/archives/category/news>

<http://vovkcenter.org.ua/uk/2022/04/28/3814/>

Група моніторингу археологічних ландшафтів
Archaeological Landscapes Monitoring Group

<https://www.facebook.com/profile.php?id=100086540551116>

<http://vovkcenter.org.ua/en/projects/archaeolandscapes/>

ISSN 2522-9419 (online)   ISSN 2519-4542 (print)

The materials of the seminar, devoted to the protection of cultural heritage during hostilities, are planned to be published as part of the VITA ANTIQUA almanac <http://vitaantiqua.org.ua/en/main>

Materials for publication will be submitted on the day of the scientific and practical seminar 'PROTECTION AND PRESERVATION OF THE ARCHAEOLOGICAL HERITAGE OF UKRAINE'

(November 23, 2022).

Requirements for the preparation of materials for publication: <http://vitaantiqua.org.ua/uk/ruls-ua>

Submitted articles and report texts, formatted in accordance with the requirements, will be published in the framework of the annual almanac with the provision of DOI in the Crossref system and will be freely accessible on the website of the publishing.

In order to attract the attention of society and state bodies to the issues of preserving cultural heritage during the war, printed copies of the almanac are planned to be distributed among state institutions, structures of the military bloc, museums, educational and scientific institutions.

We invite everyone interested in the preservation of cultural heritage to participate.

<http://vitaantiqua.org.ua/en/archives/category/news>

<http://vovkcenter.org.ua/en/2022/11/07/protection-and-preservation-of-the-archaeological-heritage-of-ukraine/>

Archaeological Landscapes Monitoring Group

<https://www.facebook.com/profile.php?id=100086540551116>

<http://vovkcenter.org.ua/en/projects/archaeolandscapes/>

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Науково-практичний семінар
**«ОХОРОНА ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ
АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ»**

(23 листопада 2022 р., Київ, Україна):

Тези доповідей

На обкладинці: Чернігів, Шестовицький могильник X-XI ст.
«Князівський» курган пошкоджений внаслідок бомбардування. Березень, 2022. Фото
Сергій Тарабаров

За редакцією **П. Шидловського, М. Корнієнко та В. Івакіна**

Технічний редактор, комп'ютерна верстка, дизайн: **Є. Пічкур**

Видавець: Комунальний заклад «Центр консервації предметів археології»
04070, м. Київ, вул. Спаська, 12
<https://www.archkyiv.org.ua/>   ccrao2021@gmail.com

Свідоцтво про внесення
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 7537 від 09.12.2021

Підписано до друку 21.11.2022.
Формат 60 × 84/8. Гарн. DejaVu Sans.
Папір офс. Друк офс.
Ум.-друк. арк. 3.0. Обл. вид. арк. 2.22. Тираж 300 екз.

Надруковано ФОП Гузік О.М.
Реєстраційний номер №2705814113
м. Київ, вул. Б. Гаврилишина, 16
Тел.: 338-16-61